

УДК 364.23

Шимків С.А.

*аспірант кафедри страхування та ризик-менеджменту
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ДОБРОВОЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано страховий захист громадян при соціальному страхуванні від нещасних випадків. Результати аналізу свідчать про необхідність доповнення соціальних гарантій шляхом розвитку добровільного страхування від нещасних випадків. Визначено перспективні напрямки щодо сприяння розвитку добровільних видів страхування.

Ключові слова: соціальне страхування, соціальні гарантії, обов'язкове страхування, особисте страхування, добровільне страхування від нещасних випадків, корпоративне страхування, страховий захист.

Шимків С.А. ДОБРОВОЛЬНОЕ СТРАХОВАНИЕ ОТ НЕСЧАСТНЫХ СЛУЧАЕВ КАК ЭЛЕМЕНТ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ

В статье проанализирована страховая защита граждан при социальном страховании от несчастных случаев. Результаты анализа свидетельствуют о необходимости дополнения социальных гарантий путем развития добровольного страхования от несчастных случаев. Определены перспективные направления способствующие развитию добровольных видов страхования.

Ключевые слова: социальное страхование, социальные гарантии, обязательное страхование, личное страхование, добровольное страхование от несчастных случаев, корпоративное страхование, страховая защита.

Shymkiv S.A. VOLUNTARY ACCIDENT INSURANCE AS AN ELEMENT OF SOCIAL PROTECTION OF POPULATION IN UKRAINE

The paper analyzes the insurance protection of citizens in social insurance against accidents. The results show the need supplement social security through the development of voluntary accident insurance. The conclusions defines perspective directions progress of voluntary insurance.

Keywords: social insurance, social guarantees, compulsory insurance, personal insurance, voluntary personal accident insurance, corporate insurance, insurance protection.

Постановка проблеми. У процесі життєдіяльності сучасної особи постійно виникає чимало ризиків та непередбачуваних обставин, що зумовлено високим характером ризиковості життя в сучасних умовах. Через це знижується можливість до планування та прогнозування майбутнього, що сприяє виникненню нестабільності та непередбачуваності в буденному житті пересічних громадян. Тому в умовах стрімких змін та нестабільності ризик стає однією з важливих характеристик людської діяльності. Цей факт і зумовлює необхідність для кожної людини забезпечити себе від настання різних непередбачених обставин. Одним з можливих шляхів свого забезпечення і є страхування та один з його видів, націлених на захист майнових інтересів громадян у зв'язку з виникненням випадкових непередбачуваних обставин, що завдають шкоди життю та здоров'ю громадян, а саме страхуванням від нещасних випадків. Страхування, особливо особисте, зачіпає найважливіші складові людського життя. Воно за своєю природою має яскраво виражену соціальну спрямованість. Основне завдання будь-яких страхових відносин – надавати допомогу постраждалим, не допускати зниження їх життєвого рівня.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні фундаментальними дослідженнями, які визначили науковий пошук у сфері соціального захисту, стали роботи відомих вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: В. Базилевич [1], Н. Волгин [5], О. Гаманкова, О. Залетов, Р. Пікус, В. Роїк та багато інших вчених.

Дослідження проблем соціального захисту населення як однієї із комплексних систем розвинутої соціально-орієнтованої ринкової економіки посідає важливе місце в роботах як вчених, так і практиків в економічно розвинутих країнах, в діяльності Міжнародної асоціації соціального захисту, Міжнародної організації праці, Європейського Союзу, Ради Європи, міжнародних фінансових організацій.

Постановка завдання. Разом з тим, враховуючи досить широке коло вивчених теоретичних та прак-

тичних питань, актуальним залишається проблема-тика, пов'язана з наданими соціальними гарантіями та їх можливістю задовольняти потреби населення України у страховому захисті, а також визначенні перспективних напрямів розвитку добровільних видів страхування, що сприятимуть доповненню наданих державою соціальних гарантій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Упродовж багатьох років в Україні, як і інших багатьох країнах світу, активно обговорюються питання що характеризують сутність, зміст, стандарти і механізми досягнення високого рівня системи соціального захисту населення. Держава створює систему соціального захисту, що охоплює соціальне страхування, соціальне забезпечення, соціальні гарантії, соціальну допомогу, систему фінансування пенсій, допомог, компенсацій, медичних та інших соціальних послуг.

Під соціальним захистом ми розуміємо соціально-економічну практичну діяльність, що передбачає визначення та виявлення актуальних напрямів і встановлення порядку забезпечення гідних умов життя і вільного розвитку всіх груп населення соціальної держави за допомогою проведення нею соціально-орієнтованої економічної політики, заснованої на чинних у певній країні міжнародних, загальнонаціональних, регіональних нормативно-законодавчих актах. Це діяльність державних і недержавних інститутів щодо здійснення заходів, спрямованих на попередження або пом'якшення негативних наслідків для людини і її сім'ї при настанні певних соціально значимих обставин (зокрема соціальних ризиків), а також на збереження та відновлення гідного і необхідного рівня їх соціального благополуччя і безпеки. При чому право на соціальний захист, який адресований кожній людині і громадянину, слід відрізняти від комплексу дій соціального захисту, тобто конкретних заходів держави, спрямованих на більш повну реалізацію соціальних прав окремих груп населення.

На сьогодні в Україні страхування від нещасних випадків забезпечує попередження та відповідне реагування за наслідки нещасних випадків і може здійснюватися у різних формах: бути добровільним, здійснюваним на комерційній основі обов'язковим чи державним загальнообов'язковим.

Виникнення обов'язкових видів страхування від настання нещасних пов'язане з необхідністю захисту суспільних інтересів, при цьому ступінь волі сторін щодо участі у такому виді страхування істотно обмежується. У страхувальника з'являється обов'язок укласти договір страхування, а у страховика – обов'язок прийняти ризик зі страхування [1].

Соціальне страхування від нещасних випадків та професійних захворювань – це частина державної системи соціального захисту населення, здійснюваної у формі страхування працівників від можливої зміни матеріального і соціального становища, зокрема із незалежних від них обставин, за допомогою якого держава забезпечує соціальний захист, охорону життя та здоров'я громадян під час їхньої трудової діяльності, сприяє підвищенню ефективності соціального захисту працівників в умовах професійних ризиків. Щоб охарактеризувати загальнообов'язкове страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, що на сьогодні здійснює Фонд соціального страхування України (далі – Фонд) [2], звернімося до кількісних показників його діяльності (табл. 1).

Аналізуючи наведені дані, простежується негативна тенденція щодо зменшення обсягів доходів Фонду порівняно з попереднім періодом, зокрема у 2012 р. щодо 2011 р. доходи зросли на 128%, протягом наступного періоду – на 111,1% і у 2014 р. доходи становили лише 90,1% порівняно з аналогічним періодом 2013 р. Таким чином протягом 2012 р. порівняно з 2011 р. дохідна частина зменшилась на 7,3%, у 2013 р. – на 16,9% і у 2014 р. – на 21%. При цьому, якщо розглядати видатки, що спрямовуються на відшкодування шкоди, заподіяної працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або в разі його смерті, та становлять понад 85% від всіх видатків Фонду, то протягом досліджуваного періоду їх обсяги зростають із 4 833 428,6 грн. у 2012 р. до 6 199 970,6 грн у 2013 р. (на 28,3%), і у 2014 р. цей показник сягав 6 263 773,1 грн. Отже, тенден-

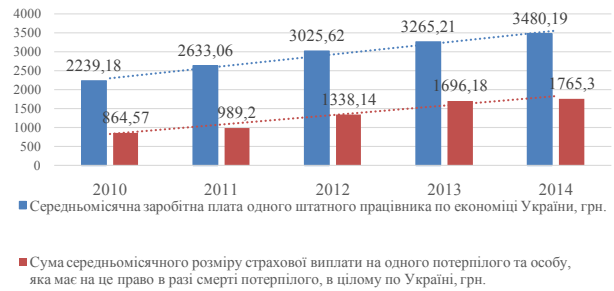

Рис. 1. Порівняння розмірів середньої заробітної плати та середньої страхової виплати на одну особу, грн

Джерело: розробка автора за даними [4]

ції останніх років свідчать про збільшення навантаження на Фонд соціального страхування, який покриває лише мінімальні матеріальні збитки при настанні страхових випадків (рис. 1).

Аналізуючи статистичні показники з рисунка 1, чітко зображена неможливість повного захисту матеріальних інтересів постраждалих внаслідок нещасного випадку виключно за рахунок коштів Фонду, що в середньому по Україні становлять близько 60% від заробітної плати працівника. Отже, низькі суми страхового забезпечення і невисока якість наданого страхового захисту щодо компенсацій постраждалим і вигодонабувачам, лікування і реабілітації не забезпечують гарантії та повноту захисту інтересів потерпілого та його родини внаслідок настання нещасного випадку. Тому виникає необхідність у пошуці ефективних важелів механізму системи страхування від нещасних випадків та управління ними з метою компенсації шкоди постраждалим, зниження та попередження настання нещасних випадків. Розглядаючи поєднання страхових ознак соціального страхування і комерційного у такому виді страхування, все ж виявляється, що значна частина продукту системи соціального страхування є не страховою. Про наявність страхового процесу свідчать зовнішні ознаки, але деталі страхових відносин між суб'єктами створюють лише видимість, так звану «страхову обгортку», що складається з кількох прошарків соціальних допомог. Саме тому вважаємо, що до вагомих недоліків

Таблиця 1

Показники діяльності Фонду* у 2012–2014 рр.

Показник	2012 (грн)	2013 (грн)	2014 (грн)	Темп приросту, %		
				2012/ 2011	2013/ 2012	2014/ 2013
Всього доходів	7 245 581,7	8 053 345,0	7 256 420,3	128,0	111,1	90,1
з них:				112,3	104,9	99,4
Надходження	6 193 832,1	6 499 839,0	6 463 228,2	113,7	104,8	99,5
Внески роботодавців	6 172 797,1	6 470 542,5	6 439 031,1	71,3	144,7	81,5
Добровільні внески та інші надходження	16 704,6	24 171,4	19 702,2	114,6	123,6	126,8
Всього видатків	5 730 976,2	7 266 876,3	7 117 151,2	114,6	123,6	126,8
з них:						
Медична, професійна та соціальна реабілітація	342 141,5	421 989,7	274 568,9	111,4	123,3	65,1
Відшкодування шкоди, заподіяної працівникові	4 833 428,6	6 199 970,6	6 263 773,1	126,7	128,3	101,0
Профілактика нещасних випадків на виробництві	49 622,6	31 527,0	26 414,5	181,5	63,5	83,8

Джерело: авторська розробка за даними [3]

*Фонд загальнообов'язкового соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань функціонував із 2001 до 2014 р. Із 2015 р. його функції покладено на новостворений Фонд соціального страхування України

вітчизняної системи соціального захисту варто зарахувати і відсутність реального поділу інститутів соціального страхування, соціальної допомоги та державного соціального забезпечення. Водночас у західних країнах це питання практично вирішене, до того ж не в системі соціального, а в комерційному (приватному) страхуванні.

Наприклад, у такій галузі особистого страхування, як страхування життя, страхувальникам Німеччини пропонується продуктивний ряд, який здатний забезпечити фінансову підтримку страхувальників на випадок втрати ними працездатності. До того ж існують як основні, так і додаткові страхові продукти в контексті страхування ризику професійної працездатності. При цьому в деяких випадках існує можливість звільнення від обов'язкових видів страхування через укладення договорів добровільного страхування. До таких випадків належать: добровільне страхування від нещасних випадків, страхування на випадок потреби у догляді в результаті хвороби, інвалідності та старості [5]. Така ситуація сприяє пошуку додаткових шляхів захисту матеріальних інтересів як працюючого населення, так і підростаючого покоління (дітей).

Однією з таких форм додаткового страхового захисту і є добровільне страхування від нещасних випадків. Добровільне страхування від нещасних випадків характеризується укладанням договорів страхування виключно на основі вільного волевиявлення обох сторін, що свідчить про відсутність примусового характеру до укладання договору страхувальником, а страховик має повне право відмовитися від прийняття на себе ризиків страхувальника.

Соціально-економічне значення добровільного комерційного страхування від нещасних випадків на виробництві полягає в тому, що воно доповнює гарантії, надані в рамках соціального забезпечення і соціального страхування, до максимального можливих у сучасних умовах стандартів. Це стосується передусім проведення дорогих видів лікування і діагностики; застосування найбільш сучасних медичних технологій; забезпечення комфортних умов лікування; здійснення тих видів лікування, що зараховані до сфери «медичної допомоги за життєвими показниками» [6].

Добровільне особисте страхування є структурним елементом страхової системи, що має свою сферу регулювання. Більше того, ця галузь страхування не є однорідною і охоплює кілька напрямків: добровільне медичне страхування, страхування від нещасних випадків, страхування життя, а також страхування від усіх несприятливих наслідків, що стосуються життя і здоров'я населення. Послуги, що надаються страховими компаніями в рамках цих напрямків, часто функціонально збігаються з послугами, гарантованими державою.

На розвиток добровільного особистого страхування в Україні впливає чимало факторів, зокрема серед них варто виділити: політику держави щодо страхування; соціальні пріоритети страховиків та їх зацікавленість у якісному обслуговуванні і сумлінному виконанні своїх зобов'язань; участь роботодавців у розвитку корпоративного особистого страхування. При цьому однією з обов'язкових умов повноцінного розвитку страхування має бути пріоритет дотримання прав людини. Таку думку підтримують і інші автори [7].

Потрібно враховувати і внутрішню готовність населення користуватися особистими послугами по страхуванню. Для цього необхідно вивчати не тільки зовнішні фактори, що впливають на попит страхових послуг, а й психологічну готовність громадян здобу-

вати ці послуги. Наскільки населення готове використовувати додаткове страхування в сучасних умовах обмеженості ресурсів.

Упродовж останніх років статистика свідчить про негативні тенденції щодо кількості укладених договорів страхування від нещасних випадків, зокрема у 2014 р. кількість договорів зменшилася на 21 143,9 тис. одиниць (до 10 008,6 тис. одиниць) порівняно з відповідним показником станом на 31.12.2013 р. У структурі валових та чистих страхових премій відбуваються відповідно такі ж негативні зміни: щодо зниження валових з 1 431,3 млн грн у 2013 р. до 990,9 млн грн у 2014 р. та чистих – із 963,3 млн грн до 638,0 млн грн у 2013–2014 рр. відповідно [8]. Такі негативні тенденції частково пояснюються нестабільністю на фінансовому ринку України, зниженням рівня економічних показників і відповідно рівня життя громадян, іншими словами зниженням реальних доходів громадян. Тому розвиток добровільних видів страхування, спрямованих на розширення та доповнення соціальних гарантій, вважаємо можливим та необтяжливим для громадян у контексті розвитку корпоративного страхування, таким чином підвищуючи соціальну відповідальність бізнесу.

Враховуючи, що на вітчизняному страховому ринку багато страховиків мають ліцензію на здійснення добровільних видів страхування. Такі страхові продукти досить дорогі. Тому страховики при продажу таких продуктів використовують розстрочку платежів або пролонгують термін дії договорів страхування. У соціальному ж страхуванні введення таких тарифів неможливе через те, що середня заробітна плата працівників у народному господарстві практично всіх галузей не дозволила б їм робити такі високі внески.

У рамках державної схеми соціального страхування за визначення цих елементів відповідає в основному держава та/або уповноважений державний орган, в той час як у схемах за участю приватних страхових компаній така відповідальність розподілена між державою і приватними страховими компаніями. Однак навіть якщо приватні страхові компанії відповідальні за визначення деяких елементів, держава наглядає за процесом прийняття рішень та їх реалізацією.

Отже, низькі суми страхового забезпечення при соціальному страхуванні і невисока якість наданого страхового захисту щодо компенсацій постраждалим і вигодонабувачам, лікування і реабілітації не забезпечують гарантії та повноту захисту інтересів потерпілого та його родини внаслідок настання нещасного випадку. Тому виникає необхідність у пошуці ефективних важелів механізму системи страхування від нещасних випадків та управлінні ними з метою розширення наданих гарантій щодо компенсації шкоди постраждалим, зниження матеріальних втрат при настанні нещасних випадків. На забезпечення таким додатковим страховим захистом і розраховане добровільне страхування. Разом з тим страховим компаніям потрібно підвищувати рівень інформованості населення про види та умови добровільного особистого страхування. Для цього важливо активно залучати засоби масової комунікації (телебачення, газети, інтернет, радіо, біг-борди). Також розглядати корпоративне страхування для надання можливості страхового захисту працівникам. Державі і спілкам страховиків необхідно підвищувати контроль за діяльністю страхових компаній виконанням зобов'язань перед клієнтами для уникнення страхових шахрайств. Також, звичайно, варто

приділяти більшу увагу розвитку страхової культури населення, потрібно навчати населення раціонально прогнозувати своє майбутнє, використовуючи кошти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Страхування : підруч. / за ред. В.Д. Базилевича. – К. : Знання, 2008. – 1019 с.
2. Про реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізацію фонду оплати праці : Закон України від 29.12.2014 р. № 1573 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/56-19>.
3. Статистичні дані: облік страховальників та доходів Фонду у 2013–2014 рр. [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. – Режим доступу : <http://www.social.org.ua/activity/stat>.
4. Відшкодування матеріальної шкоди: середньомісячна заробітна плата найманих працівників, зайнятих в економіці України [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. – Режим доступу : http://www.social.org.ua/activity/kompensac_activity.
5. Волгин Н.А. Оплата труда: производство, социальная сфера, государственная служба (анализ, проблемы, решения) : моногр. / Н.А. Волгин. – М. : Издательство «Экзамен», 2004. – 224 с.
6. Рекомендації Міжнародної організації праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ilo.org/ilolex/english/index.htm.
7. Салахова А.Г. Добровольное страхование как элемент социальной защиты населения и условие развития местного социума (на примере г. Ярославля) [Электронный ресурс] / А.Г. Салахова. – Режим доступа : <https://www.elar.uniyar.ac.ru/jspui/bitstream/123456789/1926/1/Салахова.doc>.
8. Статистика страхового рынка Украины [Електронний ресурс] / Фориншурер : е-журнал про страхування. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/stat>.

УДК 657:331.2

Штык Ю.В.

*старший викладач кафедри обліку та аудиту
Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського*

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДИК АКТУАРНОЇ ОЦІНКИ ЩОДО ВИНАГОРОД ПРАЦІВНИКАМ ДЛЯ ЦІЛЕЙ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Стаття присвячена аналізу МСБО 19 «Винагороди працівникам» та МСБО 26 «Облік та звітність щодо програм пенсійного забезпечення» стосовно формування фінансової звітності за пенсійними планами. У роботі досліджено існуючі методики актуарної оцінки щодо винагороди працівникам після закінчення трудової діяльності, які включають плани зі встановленим внеском і плани зі встановленою виплатою. Запропоновано методику актуарної оцінки активів і зобов'язань з використанням коефіцієнту «несприятливих умов».

Ключові слова: винагороди працівникам, актуарні розрахунки, пенсійні плани, фінансова звітність, коефіцієнт «несприятливих умов».

Штык Ю.В. ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДИК АКТУАРНОЙ ОЦЕНКИ ОТНОСИТЕЛЬНО ВОЗНАГРАЖДЕНИЙ РАБОТНИКАМ ДЛЯ ЦЕЛЕЙ ФОРМИРОВАНИЯ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ

Статья посвящена анализу МСБУ 19 «Вознаграждения работникам» и МСБУ 26 «Учет и отчетность по пенсионным планам» относительно формирования финансовой отчетности по пенсионным планам. Исследованы существующие методики актуарной оценки вознаграждений работникам по окончании трудовой деятельности, включающие планы с установленным взносом и планы с установленной выплатой. Предложена методика актуарной оценки активов и обязательств с использованием коэффициента «неблагоприятных условий».

Ключевые слова: вознаграждения работникам, актуарные расчеты, пенсионные планы, финансовая отчетность, коэффициент «неблагоприятных условий».

Shtyk Yu.V. METHODS TO THE ACTUARIAL ESTIMATES OF EMPLOYEE BENEFITS FOR THE PURPOSES OF FINANCIAL REPORTING

The article analyzes the IAS 19 «Employee Benefits» and IAS 26 «Accounting and Reporting by Retirement Benefit Plans» to the formation of financial reporting for pension plans. In this paper, the research existing methods to the actuarial estimates of employee benefits at the end of work, which include plans for defined contribution and defined benefit plans from. An author actuarial valuation method of assets and liabilities using the factor «adverse conditions».

Keywords: workers compensation, actuarial calculations, pension plans, financial statements, factor «adverse conditions».

Постановка проблеми. Проблема застосування методик актуарної оцінки щодо винагород працівникам для цілей формування фінансової звітності на підприємстві є однією з найбільш гострих. В умовах соціально-економічної кризи відбувається скорочення чисельності працівників на підприємствах, що сприяє зміні основних принципів праці та винагород за неї. Для більшості населення заробітна плата, яка входить до поточних винагород працівникам підприємства, втратила свою відтворювальну та стиму-

люючу функції і фактично перетворилася на різновид соціальних виплат, не пов'язаних з кількістю, якістю та кінцевими трудовими результатами. Після виходу працівника на пенсію він одержує таку державну пенсію, яка не забезпечує гідного існування людині. Зарубіжний досвід виплат пенсій з інвестиційних фондів підприємств відповідно до пенсійних планів в Україні майже не використовується. Основною причиною відмови вітчизняних підприємств від застосування пенсійних планів у своїй практиці є